

A cédulakatalógus és más digitális ellentmondások

Mi elavult és mi nem az információ korában?

A nyolcvanas években számos vita folyt arról, vajon jobbak-e az *online katalógusok* a *cédulakatalógus*nál. A konklúzió az volt, és a gyakorlat is azt bizonyította, hogy az online katalógusok jobban kereshetők, könnyebben megjeleníthetők, és megtakarítást jelentenek a hatalmas fizikai katalógusok karbantartási költségeihez, helyigényéhez képest.

A kilencvenes évek közepén *Nicholson Baker* személyében ismét szószólója akadt a cédulakatalógusnak, és felmerült a kérdés, kinek a szempontjából jobb az online katalógus? A használók többsége egyszerűen eligazodott a cédulakatalógusban, számos online katalógussal viszont nem könnyű megbarátkozni. A megoldás nem az, hogy az online katalógusokat gépesített cédulakatalógussá degradálják, felszámolva a komputer kínálta előnyöket, de számolni kell azzal, hogy sokan nehézkesen kezelik a számítógépet, csak a helyi állományra kíváncsiak. Csak elmérgesedik a helyzet, ha a katalógushasználókkal úgy bánik a könyvtáros, mintha nehézfejük volnának, vagy ha nincs ideje arra, hogy észlelje az elakadást, és segítséget nyújtson. Legyünk őszinték: az online katalógus olcsóbb, és több más szolgáltatásnak is alapjául szolgál. Legtöbbször a könyvtárosok és néhány kutató számára jobb csak, mint a cédulakatalógus, mert legfeljebb nekik van szükségük a Boole-logikára, a kapcsolódó tételek lehívására, és a többi hasonló huncutságra. Tetszik vagy sem, egyszerűen tudomásul kell venni, hogy az emberek többsége számára – és számos komoly könyvtárhaználó számára is – természetellenes (mert szokatlan) az online katalógus. A legjobb felajánlani a segítségünket, és őszintének lenni a katalógussal kapcsolatban.

A könyvtárak nem először járnak technikai fejlettség tekintetében a használók előtt, így volt ez a mikrofilm bevezetésekor a CD-ROM-okkal is. Ha azonban nagyon előreszaladnak, kétféle problémával kell szembesülniük: ha túl nagy a szakadék a használó és a digitális források között, akkor állandóan fogni kell az olvasók kezét; ha pedig széles körben elfogadott digitális forrásokat használnak, esetleg költséges, nehezen használható „árvákkal” lesznek tele.

A gyűjtemény tekintetében a könyvtárnak a használói igények mögött kell haladnia. Nincs értelme olyan dokumentumfajták beszerzésére költeni, amelyek használatához az olvasók nem rendelkeznek megfelelő berendezésekkel. Ez a hely-

zet jelenleg az interneten keresztül elérhető forrásokkal: amíg legfeljebb a használók 10%-ának van módja ezek otthoni igénybevételére, addig igazságtalan és korai ezekre fordítani a költségvetés tetemes részét. Nem vonatkozik ez persze az ingyen elérhető forrásokra.

Igaz, hogy a mezőgazdaság és az ipar kora után az információs korban élünk, de nem vethetjük el az előző korszakok vívmányait, a könyveket, az olcsó tömegcikké vált számítógépeket sem. Az *információ kora* pusztán metafora. Talán azt fejezi ki, hogy ma a gazdagság kulcsa az információ, de mindenképpen az emberek bonyolult együttese határozza meg, milyen lesz egy korszak, melyik technológia marad életben, és melyik nem. A könyvtárak az embereket szolgálják az analóg és digitális források egyvelegével, amelyek megfelelnek az emberek választásának, képességeinek, és nem ők diktálják, hogyan kellene információhoz, ismeretekhez, kikapcsolódáshoz jutniuk.

Sok könyvtárosiskola feleslegesnek tartja a feldolgozás oktatását, pedig ha a jó online keresést a weben való kereséssel összevetnék, rájönnének, milyen fontos a jó feltárás, amely a szabályokat és eljárásokat ötvözi az emberi intelligenciával. Erre nem képesek a számítógépek. Persze csak akkor érdemes költeni a feldolgozásra, ha bizonyos információkat fontosabbnak, mélyebb elemzésre érdemesnek tartunk, mint másokat. Ehhez pedig fiatal feldolgozókra is szükség van.

Az *információ korának* igazi hívei a számítógépekre bíznák az ismeretszervezést, pedig azok hamis alternatívákat kínálnak. A szabad szöveges keresés – ami a hálón való keresést jellemzi – több problémát vet fel: a keresőszavak között „vagy” kapcsolatot tételez fel; nem küszöböli ki a homonimákat; nem súlyoz abban a tekintetben, hogy a kifejezések a feldolgozott téma szempontjából mennyire relevánsak. Új eljárás a *jelentéskivonatolás*, vagyis az, hogy számítógépes elemzéssel a szövegek releváns tömörítvényekké alakíthatók, ami képtelenség heterogén tartalmú szövegek esetén. A végső álom az adattár, amelyben három dimenzióban jelenik meg a keresés, és a szükséges tételeket vizuális navigáció útján lehet elérni. Ezen abszurd ötleteknél többet ér és hasznosabb az a hatalmas munka, amelyet a könyvtárosok a dokumentumok – közöttük az elektronikus dokumentumok – feldolgozásába fektettek.

A könyvtárak mindig gondosan vigyáztak arra, hogy olvasóikat orientálják, de hogyan lehet tájékozódni az interneten, amely nem annyira *információs országút*, mint inkább *adatmocsár*, amelybe könnyű belesüppedni, és elveszíteni a tájékoztatósi pontokat. A könyvtárosnak, a jó tájékoztatónak – viszonylag jó pozícióban lévén – folyamatosan

ellenőriznie kell az internetforrásokat, hogy segíthesse olvasóit az eligazodásban.

/CRAWFORD, Walt: *The card catalog and other digital controversies*. = *American Libraries*, 30. köt. 1. sz. 1999. p. 53–58./

(Orbán Éva)

A „nyílt könyvtár”, avagy mit hoz a jövő?

Újabban – mondhatni – divat lett, hogy a szakemberek a könyvtár fogalmához különféle jelzőket rendeljenek. Így napról napra hallunk és beszélünk *elektronikus*, *digitális*, és nem utolsósorban *nyílt könyvtárról*. A „nyílt” jelző különösen szép karriert futott be másutt is, gondoljunk csak a *nyílt társadalom* és a *nyílt műalkotás* gyakori emlegetésére.

Meglehet, hogy a két utóbbi esetben a jelző használata indokolt, viszont a könyvtár vonatkozásában (referált szerzőnk szerint) akkor is sürgős, ha történetesen *Jorge Luis Borges* Babilon könyvtár című művének ihletésében egy könyvtárinak is neves személyiség, *Umberto Eco* él vele. A könyvtár ui., hacsak nem könyvraktár, mindig is nyílt intézmény. A jövőben sem lesz más.

Az iménti fejtegetésekből a szerző azt a következtetést vonja le, hogy a könyvtárat folyamatnak kell/kellene felfogni. Olyan intézménynek, amelyet az idők egymásutánjában kell látni és láttatni, valami olyasminnek, ami mindig „úton van”. Mindezt szem előtt tartva, jövőjét a következőképpen lehet prognosztizálni:

1. A jövő könyvtára *mediotéka* lesz. Nyomtatott dokumentumokon kívül elektronikus szövegeket, képeket és hangokat is gyűjteni fog. Érdekel lesz abban, hogy a közlés régi forrásait újakra konvertálja. És megfordítva. Tehát papírról képernyőre, és képernyőről papírra.
2. *Új együttműködési formákat* vesznek fel a kiadók és a könyvtárak kapcsolatai. Mindkét intézmény feladata, hogy új, kölcsönösen kompatibilis beruházásokat eszközöljön. A legrövidebb időn belül kikerülhetetlenné válik a közös árpolitika, szerzői jogvédelem, az elektronikus kiadványok használati elveinek közös kimunkálása, a licencek különféle válfajainak szintén közös szabályozása, minthogy a „külön utak” követése senkinek sem jó bürokráciát okozna, ami különösen a használók körében lenne népszerűtlen.
3. A könyvtárak *új gyarapítási-állományépítési politikát* kell kialakítani vegyes – papír- és elektronikus – hordozók meglétére való tekin-

tettel. Ez egyszersmind elmélyültebb piacismeretet kíván meg.

4. A működésben a „tulajdonlás stratégiáját” a „*hozzáférés stratégiájának*” kell felváltania, miközben az információk gyűjtésében és rendelkezésre bocsátásában a korábbiaknál összetettebb és bonyolultabb szolgáltatórendszernek csupán egyik összetevője lesz ez az ősi intézmény.
5. A könyvtár továbbra is *különféle időszakok* – ezredek, századok és évtizedek – *dokumentumainak gyűjtő és szolgáltató helye* marad, akárcsak a múzeum. A könyvtár nem lesz – nem szabad, hogy legyen – az aktualitások piaca. Egyszerre kell konzerválnia-megőriznie történeti állományát, és felhasználnia a számítástechnika eredményeit. Szó, ami szó: mindkét feladat felettébb költségigényes.
6. A könyvtárosok nem mondhatnak le a „*nyomtatott szó*” *őreinek* funkciójáról. Ezért nem véletlen állandó kérdezősködésük: ez vagy az az új hordozó mennyire időtálló, s mi rá a garancia. (Más kérdés: azt a könyvtárosok azért szívesen veszik, ha valamely új hordozóra való átmásolással az eredeti nyomtatványok állagát jobban meg lehet óvni.)
7. A könyvtárakban továbbra is szükség lesz *társadalomtudományi szakemberekre*, ui. a „*filosz*” kutatások hosszú időközön át, ha ugyan nem mindörökké, az írott-nyomtatott dokumentumokra fognak irányulni. Velük párhuzamosan az alap- és alkalmazott tudományok ismerői és az új technikákban-technológiákban mesteri jártasságokat szerettek ugyancsak ott tevékenykednek majd a jövő könyvtárában.
8. Végül azt kell hangsúlyozni, hogy *az oktatásban a hagyományos könyv sokáig alapvető taneszköz*, tansegédlet marad, mégha itt részben másféle eszközök is számításba jönnek.

/HUDZIK, K.: „Biblioteka otwarta” – czyli jaka? = *Bibliotekarz*, 7–8. sz. 1999. p. 6–9./

(Futala Tibor)